

AGNIESZKA BRZOSKO-SERMAK

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**WPLYW PRZYGRANICZNEGO POŁOŻENIA MIAST
NA DYNAMIKĘ ICH ROZWOJU
(PRZYKŁAD WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO)**

Abstract: The Influence of Border Location of Small Cities on a Dynamic of Their Development (Example of Warmińsko-Mazurskie Voivodship). The author's aim was to show how much border location influenced the growth of the social-economic level of small cities of the present Warmińsko-Mazurskie Voivodship. Her research covered the 1988-2004 period. The standard of living and dynamics of economic development were considered to compare the development of those small border cities with the remaining ones in the discussed voivodship. The study results show, that generally the border location does not cause the strong development, neither under the economic, nor that of living of the population living standard. The vicinity of border crossings let only these cities to widen the influence areas, thus they can develop on the rate approximate to that of the remaining small cities of the voivodship and overcome the economic backwardness.

Wprowadzenie

Zainteresowanie terenami przygranicznymi wzrosło w Polsce w związku z nowymi uwarunkowaniami, jakie pojawiły się w naszym kraju w ostatniej dekadzie XX i na początku XXI w. Można do nich zaliczyć: transformację ustrojową, otwarcie Polski na gospodarkę światową i rosnącą konkurencję oraz włączenie w struktury UE w 2004 r. To wszystko sprawiło, że problematyka funkcjonowania gospodarki rynkowej i wzrostu lokalnej samorządności nabrała szczególnego znaczenia, zwłaszcza w peryferyjnych regionach Polski (Białobrzaska 2004).

Przemiany polityczno-gospodarcze po 1989 r. sprawiły, że granica państwa przestała być tylko barierą dla przepływu osób, towarów, usług, kapitału i informacji. Dzięki otwarciu dobrze funkcjonujących przejść granicznych

zyskała bowiem nową funkcję – integracyjną. To z kolei spowodowało zmianę sytuacji społeczno-gospodarczej terenów przygranicznych, ponieważ ich położenie stało się jednym z najbardziej istotnych czynników stymulujących rozwój lokalny (Białobrzaska, Kisiel 2003).

Na tym tle interesująca jest identyfikacja dotychczasowych, i nowych warunków rozwoju małych miast nadgranicznych woj. warmińsko-mazurskiego. Ważne jest również wytyczenie dalszych kierunków rozwoju tych miast.

1. Terminologia, cele i metody badań

Celem pracy jest przedstawienie problematyki rozwoju miast północno-wschodniego regionu nadgranicznego od 1988 r. Region nadgraniczny lub pograniczny jest regionem terytorialnym wchodzącym w skład danego państwa lub kraju, który przez granicę państwową graniczy z innym państwem, a więc położony jest po jednej stronie granicy państwa. Od regionu nadgranicznego lub pogranicznego należy odróżnić region transgraniczny lub przygraniczny, który wchodzi w skład dwóch lub więcej państw, a więc położony jest po obu stronach granicy państwowej (Chojnicki 1999).

Szczegółowym celem autorki jest odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu pograniczne położenie wpłynęło na wzrost poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miast nadgranicznych obecnego woj. warmińsko-mazurskiego. W tym celu niezbędne było określenie zmian poziomu życia ludności tych miast w stosunku do innych małych miast, analizowanego obszaru w latach 1988-2004, prześledzenie dynamiki zmian poziomu rozwoju gospodarczego tych miast w latach 1995-2004 oraz stworzenie dla nich syntetycznego wskaźnika społeczno-gospodarczego za 2004 r.

Wychodząc z założenia, że wpływ nadgranicznego położenia odzwierciedla się w podstawowych wskaźnikach rozwoju gospodarczego i poziomu życia, a zwłaszcza w ich dynamice, autorka przeprowadziła analizę statystyczną 35 małych miast (do 20 tys. mieszkańców) w granicach obecnego woj. warmińsko-mazurskiego. Z badań wyłączone trzy miasta (Pasym, Miłomłyn i Miłakowo), które uzyskały prawa miejskie w połowie przyjętego okresu badań, a to spowodowało trudności w pozyskaniu danych. Dzięki przeprowadzonym analizom było możliwe porównanie sytuacji gospodarczej małych miast nadgranicznych z pozostałymi miastami województwa tej wielkości. Za miasta nadgraniczne przyjęto ośrodki leżące w obszarze bezpośredniego, silnego oddziaływania granicy państwa. Zaliczono do nich miasta położone w odległości do 20 km od granicy z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. Są to: Braniewo – 18 068 mieszkańców, Gołdap – 13 703, Węgorzewo – 11 719, Kor-

Tabela 1

Cechy wykorzystane w konstrukcji wskaźnika syntetycznego

Mienniki cząstkowe	Poziom życia 1988-2004	Poziom rozwoju gospodarczego w 2004 r.	Dynamika zmian poziomu rozwoju gospodarczego (1995-2004)
Saldo migracji na 1000 mieszkańców (1988, 1990-1991; 2002-2004)	+	+	
Liczba osób przypadających na izbę (1998)	+		
Liczba abonentów telefonii przewodowej (1988; 1998)	+	+	
Miejsca w przedszkolach na 1000 mieszkańców (1988; 2004)	+		
Placówki biblioteczne – indeks dostępności* (2004)	+		
Apteki – indeks dostępności* (2004)	+		
Liczba dentystów na 10 000 mieszkańców (1988; 1998)	+		
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych (1988, 1990-1991; 2002-2004)***	+		
Kina – indeks** (2004)	+		
Dochody własne gmin <i>per capita</i> (1998)		+	
Wskaźnik bezrobocia (1999)***		+	
Mieszkania wybudowane w latach 1989-2002 na 1000 mieszkańców		+	
Pracujący w sekcji D na 10 000 mieszkańców (2004)		+	
Pracujący w sektorze usługowym na 10 000 mieszkańców (2004)		+	
Dochody z opłaty targowej na 10 000 mieszkańców (2004)		+	
Dynamika zmian liczby firm w rejestrze REGON na 1000 osób w wieku produkcyjnym (1995; 2004)			+

* Indeks dostępności bibliotek (aptek) jest średnią ze standaryzowanych cech: liczba bibliotek (aptek) na 10 000 mieszkańców i liczba bibliotek (aptek) na 100 km² powierzchni miasta.

** Indeks kin jest średnią ze standaryzowanych cech: liczba kin na 10 000 mieszkańców i liczba widzów na 10 000 mieszkańców.

*** Destymulanta.

Źródło: Opracowanie własne.

sze – 4724, Górowo Iławeckie – 4565, Pieniężno – 2975, Tolkmicko – 2766, Frombork – 2528 i Sępól – 2025 (<http://www.stat.gov.pl>).

Konstruując wskaźnik syntetyczny, wykorzystano metodę, określaną w polskiej literaturze wskaźnikiem Perkala, a polegającą na sumowaniu wartości standaryzowanych wskaźników cząstkowych. Metoda ta odznacza się przejrzystością i małą utratą informacji.

Wskaźniki dobrano tak, aby miały odpowiednią zmienność przestrzenną i różną wartość informacyjną. Dobór ten był także warunkowany dostępnością danych i porównywalnością cech.

Do budowy wskaźnika poziomu życia w latach 1988 i 2004 wykorzystano 9 mierników cząstkowych, w tym jedną destymulantę (Chojnicki, Czyż 1991a). Syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju gospodarczego dla 2004 r. powstał na podstawie 8 cech, w tym jedną destymulantę (Chojnicki, Czyż 1991b). Dynamikę zmian poziomu rozwoju gospodarczego dla lat 1995-2004 obliczono opierając się na mierniku – zmiany liczby firm w rejestrze REGON (tab. 1.). Jest to jedyny łatwo dostępny i w miarę wiarygodny wskaźnik pozwalający określić dynamikę zmian gospodarczych. Podstawą obliczeń były dane z Roczników Statystycznych GUS oraz Banku Danych Regionalnych GUS.

Wartości mierników cząstkowych poddano standaryzacji według wzoru:

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - \bar{X}_i}{S_i}$$

gdzie Z_{ij} jest wartością standaryzowaną i -tej zmiennej w j -tej jednostce przestrzennej, X_{ij} jest wartością i -tej zmiennej dla j -tej jednostki przestrzennej, \bar{X}_i jest wartością średnią i -tej zmiennej, S_i jest odchyleniem standardowym i -tej zmiennej.

Standaryzowane wartości mierników cząstkowych mające charakter destymulant (mierniki 8 i 11) pomnożono przez (-1) w celu uzyskania dla każdego z badanych miast jednakowo ukierunkowanych wartości standaryzowanych. Następnie wartości te zsumowano, otrzymując dla wszystkich miast syntetyczne wskaźniki (Płaziak 2004).

2. Cechy północno-wschodniego pogranicza

Wybór woj. warmińsko-mazurskiego, regionu pod wieloma względami „problemowego”, jest celowy, ponieważ jest to ważny obszar pod względem położenia geopolitycznego, o jeszcze niewykorzystanym potencjale. Względne zacofanie społeczno-gospodarcze tych obszarów w warunkach Polski powoduje, że następuje tu wyraźne zachwianie równowagi między znaczeniem

tego pogranicza w skali europejskiej a dotychczasowym poziomem jego rozwoju społeczno-gospodarczego (Białobrzeska, Kisiel 2003). Jedną z szans dla tych zapóźnionych, peryferyjnie położonych terenów pogranicznych, są przejścia graniczne, umożliwiające legalny ruch transgraniczny i pełniące funkcje punktowych węzłów, integrujących sąsiadujące terytoria.

W rozwoju miast północnej części woj. warmińsko-mazurskiego można wydzielić trzy podstawowe okresy: do 1945 r., gdy w pobliżu nie było żadnej granicy państwowej, lata 1945-1992, gdy granica między Polską a Obwodem Kaliningradzkim ZSRR, później Rosji, pozbawiona była cywilnych przejść granicznych, oraz okres po 1992 r., gdy otwarto pierwsze cywilne przejście graniczne z Rosją, w Bezledach koło Bartoszyce (Czepczyński, Szmytkowska 2003). Obecnie (2005 r.) ruch graniczny na polsko-rosyjskiej granicy państwowej o długości 198,69 km, odbywa się na 6 ogólnodostępnych przejściach granicznych – 3 drogowych i 3 kolejowych (tab. 2.) (www.sg.gov.pl). W woj. warmińsko-mazurskim znajduje się jeszcze jedno przejście graniczne – morskie (Frombork). Odbywa się tam zarówno osobowy, jak i towarowy ruch graniczny. Na wszystkich przejściach granicznych w analizowanym obszarze dokonywane jest rocznie ok. 4 mln przekroczeń granicy, co stanowi 2% udziału w całości ruchu granicznego Polski (www.sg.gov.pl).

Tabela 2

Wykaz przejść granicznych z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej

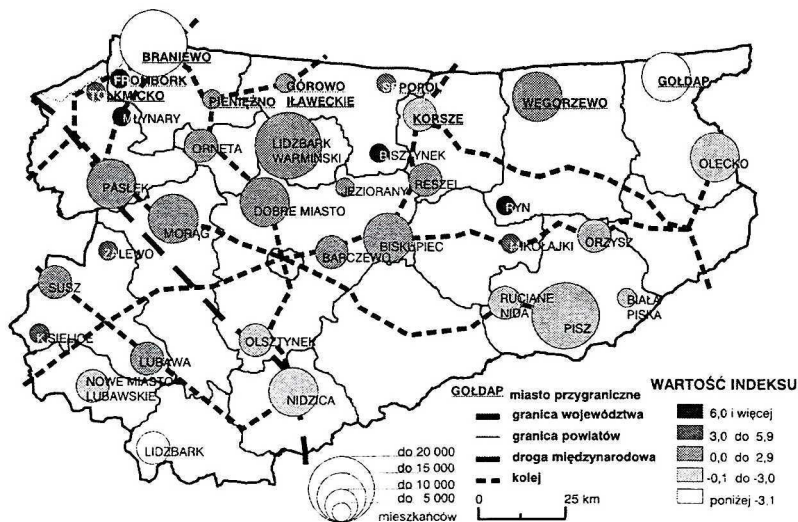
Rodzaj i nazwa przejścia		Rodzaj ruchu granicznego	Woj. warmińsko-mazurskie	
			powiat	gmina
K	Braniewo-Mamonowo	O, T	braniewski	Braniewo
D	Gronowo-Mamonowo	O, T (RP-FR do 6 t mc)		
D	Bezledy-Bagrationski	O, T (międzynarodowy do 8 t no)	bartoszycki	Bartoszyce
K	Glomno-Bagrationski	T		
K	Skandawa-Żeleznodorożnyj	T (z wyjątkiem towarów wwożonych do Polski podlegających KF)	kętrzyński	Barciany
D	Goldap-Gusiew	O, T (samochody do 7,5 t mc)	olecko-goldapski	Goldap

K – kolejowe przejście graniczne
D – drogowe przejście graniczne
O – osobowy ruch graniczny
T – towarowy ruch graniczny
mc – dopuszczalna masa całkowita
no – nacisk na oś
KF – towary podlegające kontroli fitosanitarnej
Źródło: <http://www.sg.gov.pl>

3. Przestrzenne zróżnicowanie poziomu życia miast nadgranicznych

Miasta leżące w 1988 r. w obszarze pogranicznym z Obwodem Kaliningradzkim, w pobliżu granicy, wzdłuż której nie funkcjonowały jeszcze cywilne przejścia graniczne, rozwijały się w pewnej izolacji, a ich zasięg oddziaływania był ograniczony. Analiza rozkładu syntetycznego wskaźnika poziomu życia dla tego okresu wykazuje zależność poziomu życia ludności tych miast od ich położenia (ryc. 1.). Jest to też swoisty punkt wyjścia do dalszych rozważań nad rozwojem gospodarczym tego terenu.

Miasta nadgraniczne w zachodniej części województwa (Frombork i Tolkmicko) charakteryzował wyższy od przeciętnego wskaźnik poziomu życia. Mogło to być wynikiem bardzo atrakcyjnego pod względem turystycznym położenia, a także bliskości Elbląga. W tej części badanego obszaru należy zwrócić uwagę na bardzo słabą pozycję Braniewa, dla którego pobliska granica państwowa, bez działającego przejścia granicznego w zasadniczy sposób uszczupliła jego obszar wpływów. Małe miasta środkowej części omawianego pogranicza charakteryzują się zbliżonymi wartościami obrazującymi poziom życia w stosunku do średniej dla badanego zbioru miast. Najgorszą sytuację spośród wszyst-

Ryc. 1. Zróżnicowanie poziomu życia w małych miastach obecnego woj. warmińsko-mazurskiego w 1988 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Województw.

kich badanych miast regionu pod względem poziomu życia ludności odnotował Gołdap, dla którego prawie wszystkie badane mierniki cząstkowe wykazały niskie wartości w stosunku do pozostałych badanych miast.

Porównując powyższe wyniki z syntetycznym wskaźnikiem poziomu życia ludności małych miast woj. warmińsko-mazurskiego w 2004 r. zauważamy, że bliskość funkcjonującego przejścia granicznego w wielu przypadkach nie wpłynęła istotnie na względną poprawę poziomu życia ludności (ryc. 2.). Wyjątkiem od tej reguły jest Braniewo, na terenie którego działają obecnie (od połowy lat 90.) dwa przejścia graniczne – kolejowe i drogowe. W mieście tym, poza polepszeniem dostępu do usług, zdecydowanie wzrósł napływ nowych mieszkańców (tab. 3.).

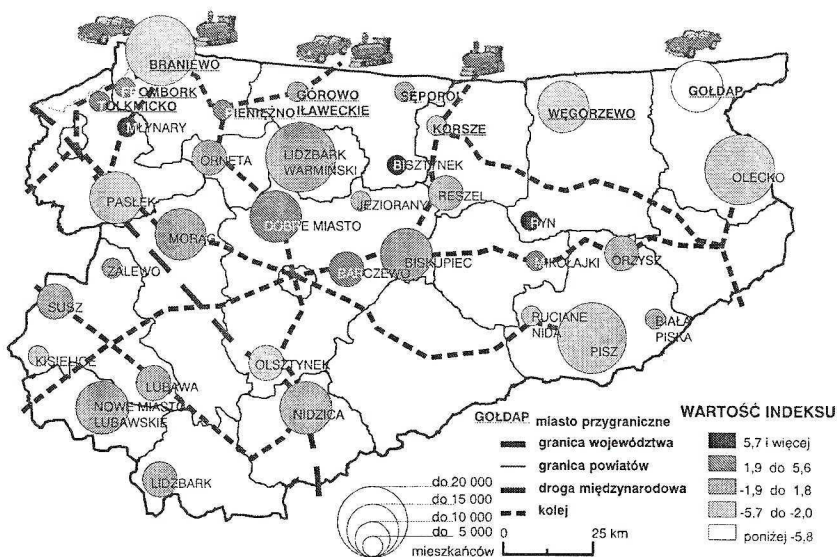
W analizowanym okresie zaznaczył się względny spadek poziomu życia ludności Sępopola, miasta położonego blisko granicy, ale bez przejścia granicznego. Główną przyczyną tego było zmniejszenie dostępu do usług, a także naj-

Tabela 3

Dynamika liczby ludności małych miast województwa warmińsko-mazurskiego w latach 1988-2004

L.p.	Miasto	Dynamika liczby ludności (%)	L.p.	Miasto	Dynamika liczby ludności (%)
1.	Ryn	32,73	19.	Orneta	3,53
2.	Lidzbark	27,33	20.	Susz	3,17
3.	Młynary	16,71	21.	Morąg	2,80
4.	Olecko	15,33	22.	Biskupiec	2,67
5.	Kisielice	13,37	23.	Węgorzewo	1,71
6.	Nowe Miasto Lubawskie	12,25	24.	Zalewo	1,03
7.	Pasłęk	11,61	25.	Barczewo	0,72
8.	Mikołajki	11,11	26.	Pieniężno	0,20
9.	Olsztynek	10,50	27.	Dobre Miasto	-0,29
10.	Pisz	9,43	28.	Frombork	-0,43
11.	Jeżiorany	8,42	29.	Lidzbark Warmiński	-0,93
12.	Gołdap	6,72	30.	Tolkmicko	-1,18
13.	Górowo Iławeckie	6,58	31.	Bisztynek	-3,77
14.	Lubawa	6,20	32.	Reszel	-4,30
15.	Biała Piska	6,04	33.	Ruciane Nida	-4,79
16.	Braniewo	5,62	34.	Korsze	-6,21
17.	Nidzica	5,52	35.	Sępopol	-10,75
18.	Orzysz	3,60			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Województw oraz GUS.

Ryc. 2. Zróżnicowanie poziomu życia w małych miastach woj. warmińsko-mazurskiego w 2004 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (ryc. 2-4).

większy spośród badanych miast ubytek liczby ludności w latach 1988-2004 (tab. 3.). Zmniejszenie się wskaźników obrazujących służbę zdrowia i dostęp do usług spowodowało analogiczną sytuację Węgorzewa. Ponowne bardzo niskie uplasowanie się Gołdapi pod względem poziomu życia ludności, mimo zwiększenia się liczby mieszkańców i silnego impulsu rozwojowego, jakim jest działające od kilku lat przejście graniczne, może mieć dwie przyczyny. Tak krótki okres zwiększonej aktywności gospodarczej nie był w stanie polepszyć wyraźnie wartości czynników uwzględnionych w badaniu. Do konstrukcji syntetycznego wskaźnika posłużono się kilkoma miernikami cząstkowymi z 1998 r., czyli sprzed otwarcia wspomnianego przejścia granicznego. Taka sytuacja była podyktowana wyłącznie dostępnością danych.

Przestrzenne zróżnicowanie poziomu życia ludności małych nadgranicznych miast woj. warmińsko-mazurskiego i jego zmiany w okresie 1988-2004 implikują stwierdzenie, że miasta te mają możliwość rozwoju, pod warunkiem sprawnego działania przejść granicznych, znajdujących się w bliskim, dobrze skomunikowanym sąsiedztwie. Niepokojący jest jednak migracyjny ubytek ludności, zaistniały w ostatnich latach w większości analizowanych małych miast przygranicznych (tab. 4.). Stwarza to poważne obawy o przyszły rozwój tych ośrodków.

Saldo migracji w małych miastach woj. warmińsko-mazurskiego

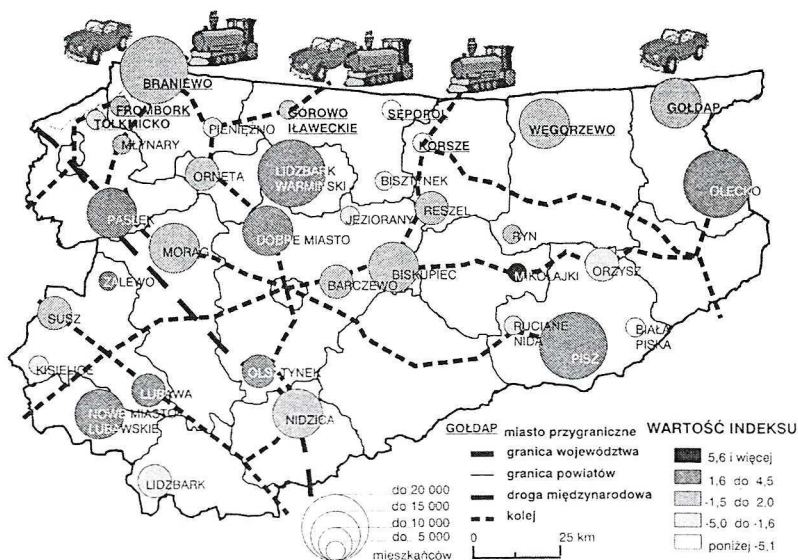
L.p.	Miasto	Saldo migracji na 1000 mieszkańców (1988, 1990-1991)	L.p.	Miasto	Saldo migracji na 1000 mieszkańców (2002-2004)
1.	Górowo Iławeckie	15,49	1.	Tolkmicko	4,22
2.	Biała Piska	12,43	2.	Węgorzewo	1,93
3.	Lidzbark	12,21	3.	Olsztynek	0,65
4.	Nidzica	11,05	4.	Pasłęk	-0,08
5.	Tolkmicko	9,94	5.	Goldap	-0,17
6.	Mikołajki	9,74	6.	Nowe Miasto Lubawskie	-0,57
7.	Pasłęk	9,49	7.	Dobre Miasto	-0,60
8.	Olsztynek	8,28	8.	Barczewo	-0,67
9.	Goldap	8,15	9.	Morąg	-1,55
10.	Pieniężno	7,88	10.	Orneta	-1,77
11.	Barczewo	7,34	11.	Pisz	-2,63
12.	Morąg	6,95	12.	Lidzbark Warmiński	-2,73
13.	Węgorzewo	6,26	13.	Susz	-2,78
14.	Lidzbark Warmiński	5,93	14.	Ryn	-2,91
15.	Ruciane Nida	4,47	15.	Lubawa	-2,97
16.	Susz	4,36	16.	Lidzbark	-3,44
17.	Braniewo	4,14	17.	Olecko	-3,88
18.	Jeziorany	4,07	18.	Braniewo	-3,88
19.	Lubawa	3,39	19.	Jeziorany	-4,01
20.	Nowe Miasto Lubawskie	2,40	20.	Młynary	-4,49
21.	Korsze	2,07	21.	Biskupiec	-5,74
22.	Orneta	1,63	22.	Górowo Iławeckie	-5,79
23.	Młynary	1,56	23.	Mikołajki	-5,93
24.	Pisz	-0,19	24.	Reszel	-5,96
25.	Frombork	-0,39	25.	Zalewo	-6,11
26.	Dobre Miasto	-0,47	26.	Frombork	-6,26
27.	Bisztynek	-0,92	27.	Nidzica	-6,38
28.	Biskupiec	-2,24	28.	Kisielice	-7,32
29.	Zalewo	-3,90	29.	Ruciane Nida	-7,33
30.	Reszel	-4,45	30.	Bisztynek	-7,84
31.	Kisielice	-5,58	31.	Orzysz	-8,19
32.	Orzysz	-6,53	32.	Biała Piska	-8,51
33.	Olecko	-7,06	33.	Pieniężno	-10,04
34.	Sępapol	-10,17	34.	Pieniężno	-10,05
35.	Ryn	-24,24	35.	Sępapol	-12,66

Źródło: Jak w tab. 3.

4. Zróznicowanie poziomu rozwoju gospodarczego miast nadgranicznych

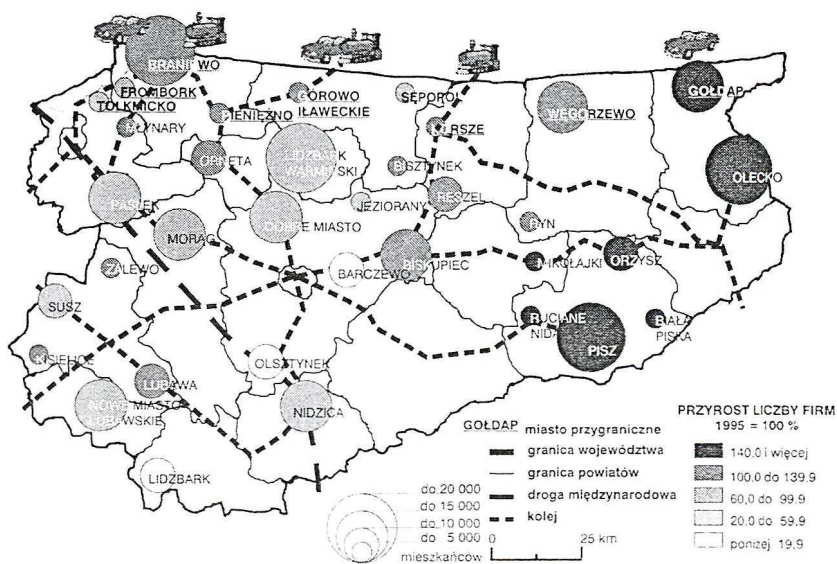
Syntetyczny wskaźnik zróznicowania poziomu rozwoju gospodarczego wyliczony dla miast nadgranicznych za 2004 r. (ryc. 3.) pokazuje, jak silnym impulsem rozwoju może stać się bliskość przejścia granicznego. Większość analizowanych miast (Frombork, Braniewo, Górowo Iławeckie, Węgorzewo, Gołdap), mimo swego peryferyjnego położenia w regionie, pod względem wartości syntetycznego wskaźnika nie odbiega od średniej dla województwa. Miasta położone nieco dalej od granicy państwowej (Tolkmicko, Pieniężno, Korsze) uplasowały się poniżej średniego poziomu rozwoju gospodarczego dla małych miast w badanym województwie. Bardzo silna zależność rozwoju gospodarczego miasta nadgranicznego od położenia względem przejść granicznych, ujawniła się w przypadku Sępólna, który leży w pewnej odległości od innych miast, blisko granicy, ale z dala od przejścia granicznego. Syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju gospodarczego jest dlań najniższy spośród wszystkich badanych miast województwa.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu obecnej sytuacji poziomu rozwoju gospodarczego małych miast nadgranicznych woj. warmińsko-mazurskiego doko-

Ryc. 3. Syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju gospodarczego małych miast woj. warmińsko-mazurskiego w 2004 r.

nano analizy dynamicznej (ryc. 4.), na podstawie zmian liczby firm w rejestrze REGON w okresie 1995-2004. Powyższa analiza wykazała, że największy przyrost liczby firm nastąpił Gołdapi – było to w 2004 r. ponad 180% stanu z 1995 r. Ponadto w mieście tym w latach 1988-2004 nastąpił największy, w stosunku do badanych ośrodków, wzrost liczby ludności wynikający w dużej mierze z napływu nowych mieszkańców. Jest to doskonały przykład ożywienia lokalnego rozwoju gospodarczego spowodowany otwarciem przejścia granicznego. Nie bez znaczenia jest także to, że miasto w 2002 r. uzyskało status uzdrowiska. Inne miasta nadgraniczne także odnotowały wyraźny wzrost liczby firm; były to: Pieniężno o 80%, Górowo Iławeckie – 78%, Braniewo – 68%, Korsze – 67%, Tolkmicko – 58%, Frombork i Sępólno po 50% oraz Węgorzewo – 113%, którego szybki rozwój gospodarczy implikowany jest również funkcją turystyczną. Należy zaznaczyć, że średnia dla małych miast województwa wynosi 77%. Badania pozwoliły wyodrębnić grupę miast nadgranicznych, o wyższym od średniej wojewódzkiej przyroście liczby firm. Leżą one w pobliżu lub na trasie do trzech drogowych przejść granicznych o największym ruchu osobowym. Do przejść tych zaliczamy: Bezledy – Bagrationowski, Gronowo – Mamonowo i Gołdapi – Gusiew (Białobrzaska 2004).

Ryc. 4. Dynamika zmian poziomu rozwoju gospodarczego małych miast woj. warmińsko-mazurskiego w 2004 r.

Zakończenie

W wyniku przemian politycznych, jakie wystąpiły po 1989 r. w Europie Środkowej i Wschodniej, doszło do zmiany charakteru i konfrontacji otwierających się przestrzeni poszczególnych państw i ich gospodarek. Nastąpiło ujawnienie głębokich różnic, m.in. w zakresie zaopatrzenia i poziomu życia ludności, i jednoczesne uaktywnienie, dotychczas sztucznie ograniczanej, mobilności ludzi i prywatnej przedsiębiorczości (Powęska 2002).

Zaprezentowane badania dla woj. warmińsko-mazurskiego dowodzą, że w większości przypadków nadgraniczne położenie małych miast, nie implikuje jednak silnego rozwoju, ani pod względem gospodarczym, ani co do poziomu życia ludności. Ubytek migracyjny odnotowany w ostatnich latach w większości analizowanych ośrodków wymownie ukazuje coraz trudniejszą sytuację miast o peryferyjnym położeniu. Bliskość przejść granicznych umożliwia tym ośrodkom tylko rozszerzenie obszaru wpływu, dzięki czemu są w stanie rozwijać się na poziomie zbliżonym do pozostałych w regionie, oddalając wizję zapóźnienia gospodarczego.

Zdaniem autorki, prężny rozwój szeroko rozumianej współpracy transgranicznej będzie w stanie w przyszłości ożywić miasta nadgraniczne. Warunkiem jest jednak, aby współpraca ta zaktywizowała rozwój instytucji rynkowych, zainicjowała powstanie środowiska działalności gospodarczej, doprowadziła do rozwoju ośrodków naukowych i innowacji oraz zwiększyła inwestycje i aktywność kapitału zagranicznego. Przy takim wykorzystaniu położenia miasta nadgraniczne mają szansę stać się atrakcyjnymi i konkurencyjnymi ośrodkami wzrostu.

Literatura

- Białobrzeska R., 2004, *Rola granicy w rozwoju współpracy transgranicznej (na przykładzie granicy z Federacją Rosyjską)*, [w:] *Rozwój regionów wschodnich – szanse po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, J. Sikorski (red.). Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Białobrzeska R., Kisiel R., 2003, *Współpraca transgraniczna wschodnich regionów Polski*. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Chojnicki Z., 1999, *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
- Chojnicki Z., Czyż T., 1991a, *Struktura poziomu życia w systemie regionalnym Polski*, [w:] *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i warunków życia ludności*, Z. Chojnicki, T. Czyż (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 153, Warszawa.
- Chojnicki Z., Czyż T., 1991b, *Struktura społeczno-gospodarcza a poziom życia ludności*, [w:] *Zróżnicowanie przestrzenne...*, *op. cit.*

Czeczpyński M., Szmytkowska M., 2003, *Rola granicy państwowej w rozwoju lokalnym. Opowieść o dwóch miastach: Lidzbark Warmiński i Bartoszyce*, [w:] *Granice. Obszary przygraniczne, Euroregiony*, J. Runge (red.). Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

<http://www.stat.gov.pl>

<http://www.sg.gov.pl>

Płaziak M., 2004, *Poziom życia miast województwa małopolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem miast małych i najmniejszych*, [w:] *Zróżnicowanie warunków życia ludności w mieście*, I. Jażdżewska (red.). XVII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Katedra Geografii Miast i Turyzmu, UŁ, Wyd. UŁ, Łódź.

Powęska H., 2002, *Przestrzenny wymiar handlu transgranicznego w Polsce w ostatniej dekadzie XX wieku*. Geopolitical Studies, vol. 9, IGiPZ PAN, Warszawa.

Rocznik Statystyczny Województwa Ciechanowskiego, 1989, 1990, 1991, US, Ciechanów.

Rocznik Statystyczny Województwa Elbląskiego, 1989, 1990, 1991, US, Elbląg.

Rocznik Statystyczny Województwa Olsztyńskiego, 1989, 1990, 1991, US, Olsztyn.

Rocznik Statystyczny Województwa Suwalskiego, 1989, 1990, 1991, US, Suwałki.

Rocznik Statystyczny Województwa Toruńskiego, 1989, 1990, 1991, US, Toruń.